

Ülkər Hüseynova

Elmi nəşrlər və proqnozlaşdırma şöbəsinin baş mütəxəssisi

277

1 (16) 2020

Lütfi Zadəni əbədləşdirən xanım

Şarlotta Brontenin “Cən Eyr”, Eten Lilian Voyniçin “Ovod”, Jorj Sandın “Konsuela” romanları bu qadınları dünya ədəbiyyatında məşurlaşdırıb. Haqqında söhbət açacağım qadın isə yazıçı deyil, dünya elm korifeylərindən biri olan həmyerli azərbaycanlımız Lütfi Zadənin 62 illik vəfalı, gözəl ömür-gün yoldaşdır.

96 illik ömrü boyu yalnız bir əsər “Qeyri-səlis məntiqin atası ilə həyatım və səyahətlərim”i yazıb və bu əsər də ona Azərbaycan Yazıçılar Birliyinə üzv olmağa yetərli idi. Səyahətnamə janrında yazılmış bu əsərlə Fey Sand Zadə biz azərbaycanlılara Lütfi Zadəni qaytardı – onu bir azərbaycanlı kimi dünya şöhrətli bir alim kimi tanıtdı – əbədləşdirdi.

Xanım Feydən danışarkən Həsən bəy Zərdabinin həyat yoldaşı Hənifə xanım Abayeva, Cəlil Məmmədquluzadənin xanımı Həmidə xanım Cavanşir yadıma düşdü.

Hər iki qadın yazıçı olmasa da, bizlər üçün çox əziz olan iki azərbaycanlının həyat yolunu işıqlandıraraq dünyadan köçdülər. Biz indi məhz bu qadınların xatirələri sayəsində Həsən bəyi də, Mirzə Cəlili də yaradıcılıqları ilə yanaşı, bizə çox doğma bir insan kimi də tanıya bilərik.

Xanım Fey kimdir?

Yəhudi ailəsindən olan Fey 1920-ci ildə Yaponiyada anadan olmuşdur. 4 yaşına qədər o, Yaponiyada yaşamışdır. Valideynləri Henri və Rey Sand Latviyanın Dvinsk şəhərindən idilər. Atası Henri pasivist olduğundan 19 yaşında Vladivostokda yapon gəmisi ilə ABŞ-a gəlmişdir. Henri Reyi Vladivostokda görmüş və ona evlənməyi təklif etmişdir. Onlar ABŞ-da ailə qurmuşlar. Hesabdar işləyən atası işlədiyi şirkət-

dən Yaponiyaya ezam olunmuş, Fey Yaponiyada dünyaya gəlmişdir.

1923-cü ildə Yaponiyada güclü zəlzələ olduğundan Feyin ailəsi Mancuriyaya köçür. Onlar 6 il Xarbində yaşayır. Sonra isə Avropaya üz tutur, Almaniya yaşayırlar.

1933-cü ildə Hitlerin hakimiyyətə gəlişi və sürətli irəliləyişi pasivist atanın xoşuna gəlmir. Onlar Almaniya uzaq, müsəlman ölkəsi olan İranda yaşamağa üstünlük verib Tehrana köçürlər.

Fey Sand gələcək əsərinin qəhrəmanı Lütfi Rəhim oğlu ilə də 1934-cü ildə Tehranda tanış olub və bu tanışlıq sonralar düz 62 il birlikdə xoşbəxt ailə həyatına səbəb olub.

Elm aləmində XX və XXI əsrin dahilərindən sayılan Lütfi Zadə haqqında həyat yoldaşı Fey tərəfindən yazılıb 1998-ci ildə ABŞ-da çap olunan və tezliklə nadir tapılan kitaba çevrilən “Qeyri-səlis məntiqin atası ilə həyatım və səyahətlərim” əsəri səyahətnamə formasında yazıldığından çox maraqla oxunur. Sənədli roman çıxandan az sonra dünyanın bir çox dillərinə tərcümə olunub.

34 fəsildən ibarət bu əsər 2001-ci ildə Lütfi Zadə ilə yaxından tanış olan, onunla əməkdaşlıq edən AMEA-nın müxbir üzvü Rafiq Əliyev tərəfindən ingilis dilindən rus dilinə tərcümə edilərək “Çaşıoğlu” nəşriyyatı tərəfindən çap olunub.

2006-cı ildə isə mən əsəri rus dilindən azərbaycancaya çevirdim.

Əsər Qafqazın Strateji Tədqiqatlar İnstitutu tərəfindən “Dahi qafqazlılar” seriyasında çap olundu və çox maraqla qarşılandı. Xanım Fey 2015-ci ildə vəfat etmişdir. Əsərdən Fey Zadənin Azərbaycan-Bakı görüşləri haqqında “Vətənə qayıdış” fəslindən bir hissəni oxucuların diqqətinə çatdırırıq.

Bizim hər birimiz, hər bir azərbaycanlı, Amerika jurnalisti Betti Bleyerin əlçatmaz dahi adlandırdığı Lütfi Zadəni, 97 illik ömrünü 73 ilini uzaq Amerikada yaşamış, lakin vətəni Azərbaycanı “Vətənimin oğlu kimi qəbul edilməyim həyatımın məğzi və şərəfidir. Bakı və xalqım qəlbimin qaynar guşəsində əbədi yer tutur”, – deyən dahi azərbaycanlının həyatından bəhs edən sənədli əsər yazdığına görə xanım Fey Sand-Zadəyə minnətdarıq.